

lataan toista sosiaalista ryhmää, on yleismaailmallinen ilmiö, joka näkyy vihapuheessa edelleen.

Paavali tarjosi tilalle identiteettiä, joka kumoaisi ethnisyteen, sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan perustuvat erottelut. Haaste oli varmasti tuolloin yhtä mahtava kuin rasismien vastainen kamppailu nykyään. Ratkaisuna oli valjastaa tilalle toisenlainen emootio, ja Paavali viittaa kastettuihin, jotka ovat "pukeutuneet Kristuksen" ylleen. Ajatus Kristukseen pukeutuneista kanssaihmisistä herättää hartaan kunnioituksen tunteen, joka viittaa alistumiseen itseä korkeammalle olennolle tai periaatteelle. Kokeelliset tutkimukset ovat osoittaneet, että tunne liittyy kokemukseen itsen rajojen ylittämisestä (self-transcendence) ja sulautumisesta suurempaan kokonaisuuteen. Toisin kuin inho, se avaa ihmisen vastaanottavaiseksi toisudelle ja herättää positiivisia tunteita, kuten onnellisuutta ja rauhaa. Näin se on monin tavoin vastakkainen inhon tunteille, jotka herättävät tarpeen erottautumiseen ja karttamiseen. Artikkelivalaisee siten hyvin sitä "tunteiden teknologiaa", jota uuden identiteetin ja sosiokulttuurisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää. Artikkelit antaa viitteitä siitä, miten uskonnot voivat toimia sosiaalisen vihanpidon voittamiseksi tänäkin päivänä.

Teoksen pääasiallinen kohde-ryhmä on varmasti kansainvälinen joukko sosiaalitieteellisen raamatuntutkimuksen asiantuntijoita. Kokonaisuudessaan *Mind, Morality and Magic* antaa hyvän kuvan siitä, kuinka monipuolisia mahdollisuuksia kognitiivinen lähestymistapa tarjoaa. Siksi se toimii hyvänä johdatuksena historiallisten aineistojen kognitiiviseen analyysiin laajemmin ihmistieteiden piirissä. Monet artikkelit ovat laadukkaita itsenäisiä tutkimuksia, joiden johtopäätöksistä tullaan epäilemättä keskustelemaan. Parhaimmillaan teoksesta saa eväitä myös nykyajan ymmärtämiseen ja Raamatun käyttöön aikam-

me haasteissa. Jotkut artikkeleista ovat suorastaan argumentatiivisia helmiä, joita voi pitää tutustumisen arvoisina kenelle tahansa Raamatus- ta ja sen sosiaalisesta vaikutushistoriasta kiinnostuneille.

KIMMO KETOLA, FIL. TRI

ISTVÁN CZACHESZ
Cognitive Science &
The New Testament:
A New Approach to Early
Christian Research. Oxford:
Oxford University Press
2017. 271 s.

Vielä viime vuosisadan alussa psykologit näkivät ihmismielen mustana laatikkona, jonka sisällöllä spekulointi ei auttanut selittämään ihmisen käyttäytymistä. Tämä behavioristinen tutkimussuunta väistyi 1950-luvun "kognitiivisen käänteen" myötä. Tutkijat alkoivat ajatella ihmismieltä tietokonemaisena informaation prosessoijana. Aivokuvantaminen on entisestään osoittanut, kuinka monimutkaisia asioita ihmismielellä tapahtuu ympäristöstä tulevien ärsykkeiden ja niitä seuraavan käytöksen välissä. Nykyään kognitiotiede on monitieteinen ala, joka tutkii esimerkiksi havaitsemisen, oppimisen ja muistamisen taustalla olevia mielen mekanismeja. Sen soveltaminen uskonnon tutkimukseen yleistyi 1990-luvulla.

Tromssan yliopiston raamatuntutkimuksen professori István Czachesz on vuosien ajan soveltanut kognitiotieteellisiä näkökulmia varhaiskristillisyyden tutkimukseen. Hän on toiminut vierailijana tutkijana ja luennoitsijana myös Helsingin yliopistossa, jossa samantyyppistä tutkimusta ovat tehneet muun muassa Risto Uro ja Petri Luomanen. Czacheszin uusi kirja summaa paljon kognitio-, sosiaali- ja neurotie-

teellistä tutkimusta ja pyrkii tarjoamaan tuoreen ja tärkeän välineen eksegeettien työkalupakkiin. Kyseessä ei ole uusi metodi, joka toimii kuten perinteiset työkalut, esimerkiksi redaktio- tai kirjallisuuskritiikki. Sen sijaan kognitiotieteet tarjoavat lisänäkökulman, joka omalta osaltaan lisää ymmärrystä varhaiskristillisyyden ilmiöistä Korintin kirismaattisuudesta seurakuntien kasvuun. Keskeisenä lähtökohtana on oletus, että ihmisen mieli ja aivot toimivat samalla tavalla ennen ja nykyään. Mielen ja aivojen toimintaperiaatteet kanavoivat uskonnollisten uskomusten ja rituaalien muotoutumista.

Czachesz tarjoaa ensimmäisissä luvuissa johdannot kognitiotieteiden historiaan, evoluutiobiologiaan sekä aivojen toimintaan. Esimerkit tutkimuksen soveltamisesta Raamatun maailmaan alkavat neljännessä luvusta, joka käsittelee muistia. Eksegeetit ovat hyödyntäneet muistitutkimusta aktiivisesti jo jonkin aikaa. Tiedetään, että muiden aikalaisensa tavoin esimerkiksi Paavali ja evankelistat luottivat paljon omaan muistiinsa kirjoittaessaan, mikä näkyy esimerkiksi Heprealaisen Raamatun ja Septuagintan tekstien lainauksissa.

Czachesz tuo esiin useita muistitutkimuksen teorioita, jotka auttavat ymmärtämään Uuden testamentin muotoutumista. Esimerkiksi evankeliumeissa kerrottujen Jeesus-traditioiden muistamista ja välittämistä on voinut edesauttaa minimaalisesti intuitionvastaisten elementtien (kuten ihmeiden) optimaalinen määrä sekä Jeesuksen seuraajien kokemat voimakkaat tunteet eri tilanteissa. Aivan kuten useimmat muistavat, missä olivat ja mitä tekivät 9/11-terrori-iskujen päivänä, on oletettavaa, että Jeesuksen sanat ja teot kävivät tunteisiin niin, että ne jäivät hyvin mieleen. Toisaalta muistitutkimus myös haastaa Jeesus-traditioiden luotettavuutta. Ihmismieli esimerkiksi järjestelee monet muistot tietyn kulttuurisen skeeman mu-

kaan niin, että tapahtumat on helppo säilyttää ja palauttaa muistiin. Tämä ilmiö voi myös selittää muotokritiikin perushavainnon esimerkiksi ihmekertomusten etenemisestä kohtauksittain. Lisäksi, vaikka evankeliumeihin olisi kirjattu silminnäkijöiden välittämää aineistoa, kuten viime vuosina muun muassa on väitetty, Czachesz huomauttaa, että nykytiedon valossa silminnäkijätodistukset eivät ole niin luotettavia kuin arjessa ajattelemme niiden olevan.

Kognitiotieteellisen näkökulman hedelmällisyys varhaiskristillisyyden ymmärtämisessä näyttää vaihtelevan tutkimuskohteesta riippuen. Esimerkiksi rituaaleja käsittelevässä luvussa Czachesz ei osoita mitään kovin uutta tai kiinnostavaa. Yksi keskeinen havainto on se, että rituaalit vähentävät ahdistusta ja stressiä tuomalla maailmaan järjestystä sekä yksilön omassa mielessä että yhteisön sisällä. Tutkimus osoittaa, että yksinäisyydessäkin (Matt. 6:5–6) harjoitettu rukous voi vähentää ahdistusta kriisien keskellä. Czachesz ottaa esimerkiksi tästä Isä meidän -rukouksen, joka keskittyy päivittäisiin huoliin eli fyysisiin ja hengellisiin tarpeisiin. Paavalin ehtoollisohjeet Korintin seurakunnalle (1. Kor. 11:17–34) puolestaan pyrkivät lisäämään järjestystä yhteisön sisällä tekemällä yhteisestä aterioinnista selvärajaisen rituaalin, Korintin seurakunnassa kun selvästi vallitsi syvä erimielisyys niin opin, moraalin, jumalanpalveluskäytäntöjen kuin tunnistettujen auktoriteettienkin suhteen. Hieman kaukaa haetulta tosin tuntuu väite, että Paavalin varoitukset väärän ehtoollisen vieton seurauksista (sairaus ja kuolema) aktivoisivat ihmismielessä primitiivisen ”pedonvälttämisyksisteen”, ja että tämä osaltaan selittäisi, miksi ehtoollisesta kehittyi ajan myötä niin selvärajainen rituaali.

Kiinnostavampia huomioita tarjoaa magiaa ja ihmeitä käsittelevä luku. Czachesz käsittelee muun muassa tutkimuksia, joiden mukaan ih-

misillä on intuitiivinen ja primitiivinen tapa ajatella, että tartunnat leviävät fyysisten kappaleiden kosketuksen kautta. Ihmiset eivät esimerkiksi juo mielellään vesilasista, jossa on ollut torakan huolimatta siitä, että torakan poisoton jälkeen lasi on steriloitu. Tunnettu tutkimusesimerkki on myös ”Hitlerin villapaita”: ihmiset eivät halua pukea päälensä vaatetta, joka on kuulunut pahalle henkilölle ikään kuin moraaliset ominaisuudet voisivat tarttua. Uskonnoissa tartunta-intuiot toimivat usein käänteisesti. Esimerkiksi reliikkejä kunnioitetaan ikään kuin niissä olisi jäänteitä pyhimyksen hyveellisistä ominaisuuksista. ”Tarttuvan puhtauden” ajatus näkyy evankeliumeissa erityisesti tarinassa, jossa vertavuotava nainen parantuu koskettaessaan Jeesuksen viitan tupsua tämän tietämättä (Mark. 5:25–34; Matt. 9:20–22; Luuk. 8:43–48). Czachesz tarkastelee myös Apostolien tekoja, jossa esimerkiksi Paavalin ”pääliinoja” (KR92) ja ”esivaatteita” (KR38; Czacheszin mukaan ”vöitä”) tuotiin sairaiden päälle, jotka paranivat niiden vaikutuksesta (Ap. t. 19:12). Vaikka Czachesz ei asiasta liene tietoinen, on kiinnostavaa, että esimerkiksi suomalaisissa helluntaiseurakunnissa harjoitetaan sairaille vietävien rukousliinojen siunaamista.

Kirja käsittelee myös uskonnollista kokemusta, uskonnollista moraalista sekä varhaisen kristinuskon leviämistä. Viimeinen luku heijastaa kognitiotieteiden valoa hermeneuttisiin aatevirtauksiin. Perinteisesti Raamatun teksti on nähty ikkunana varhaiskristittyjen maailmaan. Kognitiotiede voi syventää tutkimusta esimerkiksi kysymällä, miksi oikeastaan tietyt ekonomiset olosuhteet ja poliittiset tapahtumat saivat aikaan muutoksia ihmisten uskonnollisissa uskomuksissa tai käyttäytymisessä. Lieneekin niin, että behavioristien tavoin raamatuntutkijat ovat usein suhtautuneet ihmismieleen mustana laatikkona ja varhaiskristittyjen uskomusten leviämisestä ja muo-

toutumisesta on tehty oletuksia arkipöytävarassa.

Tieto ihmismielen mekanismeista voi kuitenkin selvittää esimerkiksi sitä, miksi juuri tietyt käsitykset vaikkapa Jeesuksen ylösnousemusruumiista menestyivät toisten jäädessä pienten ryhmien suosioon. Kognitiotiede tekee ymmärrettäväksi myös postmodernistista ajatusta tekstistä lukijoiden maailmaa heijastelevana peilinä. Esimerkiksi evankeliumin lukija täydentää hyvän saarnaajan tavoin aktiivisesti puuttuvia tietoja kertomusten henkilöistä ja heidän mielentiloistaan sekä tapahtumista tapahtumien välissä. Toisaalta postmoderni näkökulma vetää kuilun liian leveälle menneen maailman ja meidän maailmamme välillä: nykylukija voi todella saada kiinni vaikkapa Paavalin tarkoituksista siksi, että kulttuuri- ja aikarosta huolimatta ihmismielen toimintaperiaatteet ovat pitkälti samat.

Kognitiivinen lähestymistapa tarjoaa tutkimuskohteesta riippuen toimivan työkalun eksegeettien työkalupakkiin. Mitään raamatuntutkimuksen vallankumousta lienee tosin turha odottaa, eikä Czachesz sellaista ennusta. Sillisalaattimaista kirjaa ei voi kehua selkeydestä. Yhtäältä tämä johtuu siitä, että kyseessä on monenlaisten eri kognitiivisten, neurologisten ja sosiaalieteellisten lähestymistapojen soveltamisesta yhtä monialaiseen raamatuntutkimuksen kenttään. Toisaalta Czachesz esittää asiansa kuin Kummelin säämies: ”tuolla on tuollaista, täällä on tällaista”. Lukija joutuu ponnistelemaan ymmärtääkseen, mikä selittää, mitä selitetään ja millä tavalla.

LARI LAUNONEN, TEOL. MAIST.